

О. В. Москаленко

докторант

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
кафедра цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права
вул. Чернишевського, 60, Харків, 61024, Україна

ПРИНЦИП СОЛІДАРНОСТІ ТА СУБСИДУВАННЯ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

У статті аналізується один із законодавчо закріплених принципів системи загальнообов'язкового державного соціального страхування — принцип солідарності та субсидування. Надається визначення термінів «принцип солідарності» та «принцип субсидування», наводяться погляди науковців стосовно доцільності використання даного принципу у сфері соціального страхування.

Ключові слова: принцип, страхування, солідарність, субсидування.

Формування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні зумовлює потребу в застосуванні базових принципів організації цієї організаційно-правової форми соціального забезпечення. Метою статті є аналіз одного із фундаментальних принципів інституту загальнообов'язкового державного соціального страхування — принципу солідарності та субсидування.

Створена нині система загальнообов'язкового державного соціального страхування базується на принципі солідарності, тобто перерозподілі коштів від працездатних — непрацездатним, від здорових — хворим, від працюючих — безробітним тощо. Працюючі відраховують частину заробітку на утримання безробітних під зобов'язання держави, яка гарантує їм, що при настанні безробіття інші громадяни робитимуть відрахування на їх утримання або утримання їх сімей. Указаний принцип нерозривно поєднаний з принципом субсидування, тобто обов'язкової фінансової участі застрахованих осіб у формуванні страхових фондів, що є головною умовою одержання права на соціальні виплати. Це означає, що людина має відповідати сама за себе і тоді, коли йдеться про страхування від ризиків загального характеру [1, с. 32].

Доктриною, котра здійснила істотний вплив на формування інституту соціального страхування, є теорія солідарності (солідаризму). Сама ж ідея солідарності, як зазначає С. М. Прилипко, виникла з факту суспільного життя та впливає з почуття взаємної відповідальності, що поєднує громадян як членів суспільства, об'єднує всі покоління — минуле, теперішнє й майбутнє; є основою будь-якого суспільства. Адже людина мешкає та працює в певному суспільстві, а тому не здатна ні до чого без його допомоги, особливо в тих випадках, коли настає хвороба, старість, самотність,

бідність тощо. Вона є соціальною особистістю, створена, щоб жити у суспільстві, бо кожна людина складає частину єдиного солідарного цілого [2, с. 237].

Ідея солідарності набула поширення наприкінці XIX–на початку XX ст., теоретичною базою її стали погляди Огюста Конта на суспільство як єдине ціле [3, с. 26–45].

До основоположників даної теорії також відносять Л. Буржуа й Е. Дюркгейма. Згідно з їх теоретичними розробками, еволюційний процес по мірі його розвитку характеризувався перевагою в становленні людської спільноти інтегруючого початку, посиленням потреби у взаємодопомозі індивідів, до формування на цій підставі колективу, солідарних груп взаємопідтримки.

Л. Буржуа відзначав, що солідарність — це нова ідея, яка є вказівкою еволюції всезагальної думки [4, с. 24].

У свою чергу, Е. Дюркгейм в одній із основних своїх праць «Про поділ суспільної праці» ставить за мету довести, що, всупереч деяким теоріям, поділ суспільної праці забезпечує соціальну солідарність або, іншими словами, виконує інтегруючу функцію за допомогою соціалізації об'єднання спільнот. Для обґрунтування свого положення науковець у своїх теоретичних побудовах пов'язує в єдине ціле (1) форми організації праці, (2) типи спільнот і (3) пов'язуючі їх види солідарності. На його думку, професійні корпорації є прообразом органів суспільної солідарності [5, с. 119].

Як бачимо, солідарність в суспільстві значною мірою визначається взаємозв'язком різних етапів людської праці (О. Конт), а також розділенням і кооперацією праці (Е. Дюркгейм), які спричиняють для членів соціальної групи, в силу суспільних потреб й інтересів, моральні зобов'язання не лише не шкодити іншим, а й чинити сприяння.

У сучасному тлумачному словнику української мови термін «солідарність» означає активне співчуття яким-небудь діям, думкам; спільність поглядів, інтересів [6, с. 815]. Солідаризм — це вчення про суспільство, яке встановлює солідарність різних соціальних груп і класів. Зв'язки, які об'єднують людей у суспільстві, є узами солідарності, взаємодопомоги і взаємозалежності. Солідаризм підкреслює, що особистість не існує сама по собі, своїми знаннями, культурою, взагалі своїм існуванням конкретна людина зобов'язана іншим.

Значний внесок у побудову політико-правової концепції (на засадах ідей солідарності) зробив видатний правник Леон Дюгі, який на початку XX століття запропонував ідею соціального права. Науковець зазначав, що кожна соціальна група виконує певну функцію. Саме цим зумовлена соціальна солідарність, заснована на взаємній залежності, яка об'єднує між собою членів роду людського [7, с. 137]. Привнесення ідеї солідарності в проблематику обговорення природи публічної влади, публічного й приватного права привело Л. Дюгі до висновків про взаємну соціальну залежність людей і впливаючої з неї соціальної норми, котра сприяє об'єднанню людей в спільноти.

На сьогоднішній день головна мета держави — враховувати загальнонародні інтереси, загальну солідарність з громадянами. У задоволенні справедливого інтересу кожного індивіда заінтересований не тільки він сам, а й усі громадяни. Це інтерес загальний, народний, державний. Один за всіх і всі за одного. Кожен політичний рух зобов'язаний мати таку програму всенародної справедливості, органічної рівноваги, загальнодержавних інтересів, надкласової солідарності і природних прав, яка враховує всі верстви й усі класи. Солідарні інтереси — основа життя суспільства. Солідарність і загальний добробут пов'язують суспільство, відображають взаємодовіру людей [8, с. 247].

Отже, як бачимо, солідарність — це спільність інтересів, єдність дій, спільна відповідальність. Кожна людина як член суспільства несе відповідальність за існування інших в його складі, і ця відповідальність має взаємний характер. Держава має заохочувати особистість до служіння суспільству. Бувають випадки, коли людина не може отримати допомогу, підтримку від сім'ї, друзів (або від спілок чи об'єднань, членом яких вона є) або цієї допомоги недостатньо. На цей випадок існує державна система соціального забезпечення. Можливість реалізації права особи вимагати від держави забезпечення в разі настання соціального ризику існує завдяки, так би мовити, механізму передачі добробуту, який є втіленням ідеї солідарності. Кожен індивід (покоління) робить своєю працею внесок у суспільний добробут, щоб при необхідності суспільство мало можливість здійснити підтримку конкретного індивіда [9, с. 104, 105]. Завдяки солідарності людина, в разі необхідності, отримує соціальне забезпечення за правом, а не через милість чи благодійність.

При цьому Н. В. Болотіна зазначає, що принцип солідарності у системі пенсійного страхування виявляється за кількома напрямками.

По-перше, це солідарність поколінь, адже сучасне працездатне покоління фінансує виплату пенсій і допомог тим, хто вже не може забезпечити себе самостійно, а згодом, коли нинішні працюючі особи стануть непрацездатними, їх буде утримувати наступне працездатне населення.

По-друге, на пенсійне забезпечення страхові внески сплачують не тільки працівники, але й їх роботодавці. Останні у цьому солідаризуються із застрахованими. Це тим більш важливо, що частка страхових внесків страхувальників (переважно ними виступають роботодавці) є значно більшою, ніж частка працівників.

По-третє, страхові внески, сплачені на пенсійне страхування, опубліковуються на персоніфікованих рахунках застрахованих осіб, але розмір наступної пенсії залежить не від розміру страхових внесків, а від тривалості страхового стажу і від розміру заробітної плати працівника [10, с. 314].

На міжнародному рівні також ставляться завдання й цілі щодо запровадження солідарних засад у соціальному забезпеченні, яке повинно здійснюватись на підставі загальнонаціональної солідарності і справедливого розподілу доходів, підвищення людської гідності й соціальної справедливості. У 1995 р. ООН прийняла Декларацію принципів толерантності, де

наголошується на необхідності застосування принципу солідарності в соціальному забезпеченні [7, с. 139].

Як бачимо, інститут загальнообов'язкового державного соціального страхування, особливо система його принципів, повинен базуватись на ідеї солідарності.

Під час формування інституту загальнообов'язкового державного соціального страхування важливе місце посідає також принцип субсидування. Субсидія (походить від лат. *subsidium* — допомога, підтримка) — безвідплатна і безповоротна допомога, що надається державою чи відповідною установою окремим юридичним або фізичним особам переважно у грошовій формі з метою забезпечення чи відшкодування непередбачених матеріальних витрат, а також для фінансової або іншої підтримки та стимулювання певної діяльності [11, с. 392].

Субсидування як юридичний принцип бере свій початок із низки філософських, релігійних, соціальних і економічних вчень, котрі вплинули на формування й закріплення принципу субсидування в праві.

Зокрема, його витоки простежуються у середньовічній соціальній філософії. Вважається, що ідею субсидіювання в її сучасній трактовці сформулював Папа Пій XI у своїй праці «*Ouadrogesimo Anno*» (1931 р.). Він зазначав, що «повинен залишатися непохитним наступний принцип соціальної мудрості: як не дозволено, з метою передачі суспільству, забирати в окремих осіб те, що останні можуть виконати власними силами і засобами, так однаково не можна передавати більш значній (за рангом) організації те, що може бути зроблено меншими і більш слабкими суспільствами. Порушення цього правила послугувало б у тяжку шкоду суспільству, ...тому що природною метою всякого втручання в суспільні справи є підкріплююча допомога членам соціального організму, а не їх руйнування й поглинання» [12].

У середині XIX ст. істотний вклад у сутність принципу субсидування вніс німецький католицький богослов й єпископ міста Майнца фон Кеттелер при розробці інституційного устрою німецької держави, виходячи з потреб федеративної її моделі. Він один із перших дав визначення терміну «субсидіарне право», яке дозволяє народу самостійно самому забезпечувати й здійснювати те, що він може зробити сам у своїй домівці, у своїй громаді, у своїй вітчизні. Його погляди виходять з положення про те, що кожен індивід повинен мати можливість здійснювати ті права, які він може здійснити. Держава, на його думку, не машина, а живий організм з живими членами, котрі мають своє власне право, свою власну функцію, упорядковують своє власне життя. Такими членами є індивід, сім'я тощо. Кожен член повинен вільно рухатися у своїй сфері й користуватися правом вільного самовизначення й самоуправління [13, с. 47, 49].

Принцип субсидування знаходить своє обґрунтування як у свободі й гідності людини, так і в структурі й своєрідності більш вузьких життєвих кіл, яким належить виконувати ті завдання й здійснювати ті права, які не можуть раціональним чином виконати більш крупні соціальні утворення. При цьому необхідно виходити з двох міркувань:

а) принцип субсидування захищає, з одного боку, власне існування й власне життя індивіда і більш вузьких життєвих кіл від перевищення повноважень більш крупних соціальних утворень, так що в цьому відношенні він означає певне розмежування підкреслення самостійності;

б) з іншого боку, субсидування означає те, що інколи тенденційне опускається з виду, — «допомога зверху вниз». Ця допомога більш крупних соціальних утворень може бути запропонована з двох причин: по-перше, якщо індивіди чи більш вузькі життєві кола не можуть справитися, або зі своєї вини, або без вини, з поставленими перед ними завданнями, тоді, коли йдеться про такі задачі, з якими можуть справитися тільки великі соціальні утворення. Оскільки індивіди і більш вузькі життєві кола не є самодостатніми, а включені в більш широкі соціальні утворення, перед ними стоять не тільки їх власні задачі, а й завдання спільноти.

Суть принципу субсидування полягає в тому, що індивід і суспільні структури передають свої функції вищестоящим структурам і державі у виняткових випадках. Тільки там, де індивід, сім'я, громада тощо не в змозі належним чином виконувати обов'язки, на їх користь повинні виконувати відповідні функції вищестоящі суспільні й державні структури.

Отже, принцип субсидування — це коли більш високий рівень управління може втручатися в дії більш низького лише в тій мірі, в якій останній проявив свою нездатність до ефективного управління. Субсидування базується на тому, що втручання вищестоящих рівнів управління в діяльність нижчестоящих допускається тільки за наявності певних умов, за яких таке втручання може вважатися законним і доцільним. Виходячи з цього, втручання більш високого рівня влади в справи більш низького рівня є обов'язковим і здійснюється тільки з метою надання необхідної допомоги більш низькому рівню влади при вирішенні його задач.

Принцип субсидування покликаний забезпечувати збереження прагнення індивідуума до самовідповідальності й самореалізації й запобігає перенесенню відповідальності на більш високі суспільні й державні структури. Для цього в соціальній державі почуття власної гідності й особистої відповідальності громадян повинні «культивуватися», а для цього держава повинна вживати всіх можливих заходів із розширення можливостей для громадян реалізовувати особисту відповідальність й забезпечувати їх функціональну здатність виконувати широке коло обов'язків.

Даний принцип в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування полягає в розподіленні соціальної допомоги залежно від потреб, але з урахуванням того, що розміри страхових внесків і виплат визначаються страхувальниками й страховиками самостійно, а також установлюються межі доходів, з яких страхувальники зобов'язані платити внески.

Підводячи підсумок вищезазначеному, вважаємо, що принцип солідарності й субсидування у страхуванні — це коли здоровий платить за хворого, працездатний утримує непрацездатного, працюючий і суспільство в цілому підтримують безробітного.

Література

1. Андріїв В. Чи захистить система соціального страхування людину? / В. Андріїв // Право України. — 2001. — № 7. — С. 31–34.
2. Прилипко С. М. Проблеми теорії права соціального забезпечення / С. М. Прилипко. — Х. : ПП «Берека-Нова», 2006. — 264 с.
3. Конт О. Дух позитивизма філософії (слово о положительном мышлении) / О. Конт. — М. : Феникс, 2003. — 256 с.
4. Новгородцев П. И. Введение в философию права. Кризис современного правосознания / П. И. Новгородцев. — М. : Наука, 1996. — 269 с.
5. Дюргейм Э. О разделении общественного труда / пер. с фр. А. Б. Гофмана. — М. : Канон, 1996. — 432 с.
6. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. В. В. Дубічинського. — Х.: ВД «Школа», 2009. — 1008 с.
7. Право соціального забезпечення в Україні : підруч. / за заг. ред. С. М. Прилипко, О. М. Ярошенка. — ФІНН, 2009. — 434 с.
8. Ильин И. А. Путь к очевидности / И. А. Ильин. — М. : Республика, 1993. — 431 с.
9. Яковюк І. В. Соціальна держава: питання теорії і шляхи її становлення : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Нац. юрид. акад. України ; І. В. Яковюк. — Х., 2000. — 199 с.
10. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : навч. посіб. / Н. Б. Болотіна. — К.: Знання, 2005. — 615 с.
11. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха [та ін.] ; за ред. О. П. Орлюк. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 472 с.
12. Амплеева А. А. Субсидиарность как элемент эффективного общества / А. А. Амплеева // Институт научной информации по общественным наукам (ИНИОН РАН) // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.sobor.ru>.
13. Кардинал Иозеф Хёффнер. Христианское социальное учение / перевод с нем. яз. М. Шиллер и В. Песенко. — М. : Культ. центр «Духовная библиотека», 2001 // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.krotov.info>.

О. В. Москаленко

Харьковский национальный педагогический университет
имени Г. С. Сковороды,
кафедра гражданско-правовых дисциплин, хозяйственного и трудового права
ул. Чернышевского, 60, Харьков, 61024, Украина

ПРИНЦИП СОЛИДАРНОСТИ И СУБСИДИРОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ОБЩЕОБЯЗАТЕЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ

Резюме

В статье анализируется один из законодательно закрепленных принципов системы общеобязательного государственного социального страхования — принцип солидарности и субсидирования. Дается определение терминов «принцип солидарности» и «принцип субсидирования», приводятся мнения ученых относительно целесообразности использования данного принципа в сфере социального страхования.

Ключевые слова: принцип, страхование, солидарность, субсидирование.

O. V. Moskalenko

Kharkov National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda,
The Department of Civil Law Disciplines, Economic and Labour Law
Cherneshevskogo str., 60, Kharkiv, 61024, Ukraine

**PRINCIPLE OF SOLIDARITY AND SUBSIDIZING IN SYSTEM
OF OBLIGATORY STATE SOCIAL SECURITY**

Summary

In the article one of the legislatively fastened principles of the system of obligatory state social security is analysed is principle of solidarity and subsidizing. Determination of terms is given «principle of solidarity» and «principle of subsidizing», opinions of scientists are pointed in relation to expedience of the use of this principle in the field of social security.

Key words: principle, insurance, solidarity, subsidizing.